

Taha Abdurrahman'da Misak Kavramı ve Ahlak

EMRAH İNCEKAYA ^a

Öz: Bu çalışma, çağdaş İslam düşüncesinin özgün isimlerinden Taha Abdurrahman'ın düşünce dünyasında merkezi bir konumda yer alan "Misak" kavramını; bu kavramın ahlaki, zihni ve imani boyutlarla olan irtibatını ele almaktadır. Abdurrahman, modern düşüncenin seküler zemininde işleyen "Toplum Sözleşmesi" kuramlarına karşı; insanın varlık sahasına ilk çıktığı ve iradesinin ilk kez tecelli ettiği boyut olan "elest bezmi"ndeki yaratıcıyla yapılan ilk sözleşmeyi, yani Misak'ı yerleştirir. Ona göre insanın mümeyyiz vasfı, Batı modernitesinin iddia ettiği gibi yalnızca "akıllı bir canlı" olması değil; asıl olarak "söz veren ve emaneti yüklenen" bir varlık olmasıdır. Bu emanet, insanın varlık alemiyle kurduğu ilişkinin zeminini teşkil eden en temel manevi sorumluluk bilincini oluşturur. Makalede, Abdurrahman'ın akıl tasnifinin zirvesinde yer alan "Müeyyed Akıl" seviyesinin, ancak bu asli sözleşme niteliği taşıyan Misak'a sadakatle mümkün olabileceği düşüncesi tartışılmaktadır. Abdurrahman'ın paradigmasından bakıldığında, modern dünyanın tecrübe ettiği ahlaki krizin temelinde, insanın bu varoluşsal sözleşmeyi unutmaması (nisyan) yatmaktadır. Çalışma; Misak kavramının klasik teolojik bir terim olmanın ötesinde; fiziksel alemde, sosyolojik düzlemde, hukukta, siyasette ve her türlü muamelatta ahlakın üzerine inşa edilmesi gereken temel bir hakikat olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emanet, iman, misak, sorumluluk, Taha Abdurrahman.

^a Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Programı
eincekaya@gmail.com

The Concept of the Covenant and Ethics in Taha Abderrahmane

Abstract: This study examines the concept of the “Covenant” (Mithaq), which holds a central position in the intellectual world of Taha Abderrahmane, one of the original voices of contemporary Islamic thought, and explores its connection with moral, intellectual, and faithful dimensions. Countering the “Social Contract” theories operating within the secular framework of modern thought, Abderrahmane puts forward the primary contract made with the Creator in the “primordial assembly” (alastu bezmi), the plane where human beings first entered the realm of existence and where their will manifested for the first time: the Mithaq. According to him, the distinguishing characteristic of human beings is not merely being a “rational animal,” as Western modernity claims, but essentially being a creature that “makes a promise and bears the trust (amanah)”. This trust constitutes the most fundamental consciousness of spiritual responsibility, forming the basis of the relationship that humans establish with the realm of existence. The article discusses the idea that the level of “Supported Reason” (al-Aql al-Mu'ayyad), which stands at the peak of Abderrahmane’s classification of reason, is only attainable through loyalty to this Mithaq, which possesses the quality of an essential contract. From the perspective of Abderrahmane’s paradigm, at the root of the moral crisis experienced by the modern world lies humanity’s forgetfulness of this existential contract. This study aims to demonstrate that the concept of Mithaq, far from being a classical theological term alone, is a foundational truth upon which morality must be constructed in the physical world, the sociological sphere, law, politics, and all forms of human transactions.

Keywords: Trust, faith, covenant, responsibility, Taha Abderrahmane.

Giriş

1944 yılında Fas'ın Cedide şehrinde dünyaya gelen Taha Abdurrahman, temel eğitimi geleneksel İslami ilimler üzerine aldıktan sonra Fransa'da Sorbonne Üniversitesi'nde doktora çalışmalarını tamamlamıştır. Akademik kariyerine dil ve mantık alanında başlayan Abdurrahman, zamanla ilgi odağını felsefeye kaydırmıştır. Bu yöneltide, özellikle 1967 yılında patlak veren Arap-İsrail Savaşları'nın yarattığı kültürel ve zihinsel sarsıntının payı büyüktür.¹

Savaş öncesinde daha çok dil bilimleri, şiir ve edebiyat gibi alanlarda mesai harcayan Abdurrahman, savaşın getirdiği yıkımdan hareketle derin bir özeleştirici sürecine girmiştir. Bu dönüm noktasında, yaşanan krizin sadece askeri veya siyasi değil, aynı zamanda köklü bir düşünce krizi olduğunu fark etmiş; "vaktin şiir ve edebiyat vakti değil, tefekkür ve ahlak projesi üretme vakti olduğu" neticesine varmıştır.² Bu farkındalık, onun ileride inşa edeceği ahlak merkezli özgün felsefi sistemin de temel ilhamını oluşturmuştur. Bu farkındalıktan hareketle ahlak merkezli bir model inşa etmeyi amaçlamıştır.³

Düşünür, bu hususta özgün bir metodoloji oluşturmayı ve bu yöntemin ne geleneksel İslami ilimlerin ne de Batı düşüncesinin bir taklidi olmadığını vurgulayarak, yerel ve kültürel altyapıya sahip kavramlardan hareketle yeni bir inşa süreci başlatmayı hedeflemiştir. Hem yapıcı hem de eleştirel yaklaşımı nedeniyle bu özgün metodun bazı kesimler tarafından gelecek vadettiği belirtilmiş ve kendisinin bu alanda öncülük eden güçlü bir fikir insanı olduğu ifade edilmiştir.⁴

¹ Muhammed Ateş, *Taha Abdurrahman'da Modernite Düşüncesi* (Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2017), 6.

² Selma Kavurmacıoğlu, "Modern Ahlak Krizi Ve Din-Ahlak İlişkisi: Taha Abdurrahman'ın Ahlak Sorunsalı Üzerine Bir İnceleme", *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2026), 2.

³ Taha Abdurrahman, *Bilgi Ahlaktan Ayrıldığında*, çev. Muhammed Ateş (İstanbul: Pınar Yayınları, 2022), 20.

⁴Hümeysra Özturan, "Wael B. Hallaq. Modernitenin Reformu: Abdurrahman Taha'nın Felsefesinde Ahlak ve Yeni İnsan (trc. Tahir Uluç)", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59 (2020), 5.

1. İlk Misak ve İlahi Sözleşme

Allah ile insan arasında yapılan ilahi misak yani ilahi sözleşme Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de "misak" (kesin söz/anlaşma), Allah'ın kullarından, özellikle peygamberlerden ve İsrailoğulları'ndan aldığı sağlam sözleşmeleri ifade eder. Allah'tan başkasına kulluk etmemek, iyilik yapmak, namaz ve zekat sözü; "*Hani İsrâiloğulları'ndan, 'Allah'tan başkasına kulluk etmeyin, anneye-babaya, yakınlara, yetimlere ve yoksullara iyilikle davranın, insanlara güzel söz söyleyin, namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin' diye mîsâk almıştık...*"⁵ Allah'ın peygamberlerden tebliğ vazifesi için aldığı "ağır/sağlam söz"; "*Hani biz peygamberlerden söz (mîsâk) almıştık; senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsâ'dan ve Meryemoğlu İsa'dan da... Evet, onlardan ağır bir mîsâk aldık.*"⁶

Gerek İslam düşünce geleneğinde gerekse bütün semavi dinlerde mîsâk kavramı; kul ile Yaratıcı arasındaki ahdi bağlılığı ve bireyin imanî-ahlaki sorumluluk sınırlarını tayin eden kurucu bir unsurdur. Taha Abdurrahman'ın ahlak felsefesinde ise bu kavram, teolojik ya da sembolik bir anlatı olmanın ötesine geçerek, çağdaş eylemler dünyasında aşkın boyutuyla bağını koparmayan eylemsel bir boyuta bürünmektedir. Düşününürün kendi paradigmasında mîsâk; insanın varoluşsal inşasına zemin teşkil eden epistemolojik bir başlangıç noktası ve ilahî-beşerî münasebetin sürdürülebilirliğini sağlayan ezeli bir sözleşmedir. Bu doğrultuda Abdurrahman, mîsâk kuramını doğrudan A'râf Suresi 172. ayetinde bulunan ve ruhlar aleminde (Bezm-i Elest) Yaratıcı'nın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"⁷ sorusuna insanın "Evet, şahit olduk" şeklinde karşılık vermesiyle şekillenen aşkın ahit üzerine inşa etmektedir.

Bu karşılıklı sözleşme neticesinde Allah ile Kul arasında bir ahitleşme yapılmış ve insan üzerine verilen emanetin sorumluluğunu kabul etmiştir. Bu verilen emanet; Abdurrahman'ın paradigmasında insanın sorumluluk ve ahlak bilincini taşıma görevini ifade eder. Bu bilinç insanda ahlaki eylemlerin belli bir otoriteye karşı

⁵ Kur'an Yolu (Erişim 17 Mayıs 2026), el-Bakara 2/83.

⁶ el-Ahzâb 33/72.

⁷ el-A'râf 7/72.

vazifesi şeklinde değil insanın Misak boyutunda kendi iradesi ile üstlendiği bir sözleşmeye bağlılık şeklinde tezahür eder. İnsanın fizik ötesi ve tarih öncesi boyutunda Allah'a verdiği bağlılık sözüne ve ilk şehadetine dayanır.⁸ Bu şahitlik hem insanın Allah'ın Rabliğini kabul ettiği anlamına geldiği gibi aynı zamanda insanlar arasında hukuki ve ahlaki ilişkilerin temelini de bu ortak şahitliğe dayandığını gösterir. İnsan bu karşılıklı sözleşme ile yer yüzündeki ilahi iradenin temsilcisi olmayı ve bu emaneti yüklenmeyi kabul etmiştir. Bu ilahi sözleşme aynı zamanda Allah ile insanın sağlam bir bağ kurduğunu gösterir. Ünsiyet(Bağ Kurma) oluşturma ve Nisyan yönlerine sahip olan insan, Elest Bezmî'nde yaratıcısı ile kurduğu bu bağı dünya hayatının nefsanevi çekiciliği ve maddi alemin cazibesi altına girerek "nisyan" ile koparmaya meyletmiştir. Bu kopuş insanın tarih içinde ve günümüze kadar uzanan ahlaki bir çöküşüne sebep olmuştur. Abdurrahman'a göre, insanın yer yüzündeki ahlaki çöküşünün nedeni yapısal anlamda bir kötülük probleminden ziyade, bu ilahi sözleşmeyi unutarak kendi fitratına karşı yabancılaşması, ondan kopuk halde savruluyor olmasıdır. Bu neticede Abdurrahman'ın teklifi ise; gerek geleneksel gerekse modern yaklaşımlar olsun taklitçi zihniyetten arınmış, kendi öz ilkelerimize dayanan bir ahlak paradigması için Allah ile koparılan bağı yeniden birleştirilmesidir.

2. Misak, Akıl ve Ahlak İlişkisi

Taha Abdurrahman'a göre Batı düşünce sisteminin koparıcı ve parçalayıcı modeli, insanın Allah ile olan ezeli sözleşmesinin (Misak) tamamen gözden kaybolmasına neden olmuştur. Bu ontolojik kopuş, doğal bir netice olarak insanın ahlak ile kurduğu köklü bağı parçalanmasına yol açmış ve bu durum insanın akıl yürütme sınırlarını dahi derinden etkilemiştir. İnsanın yaratılışından gelen ve öz varlığında müstesna bir yere sahip olan ahlaki değerler hafızası, söz konusu kırılmalarla birlikte akli süreçlerden bütünüyle soyutlanmıştır. Abdurrahman, ahlakın dinden ayrıştırılmasını sekülerleşme sürecinin bir modernite kuralı haline gelmesine bağlar. Batı

⁸ Taha Abdurrahman, *Ahlâk Sorunsalı Batı Modernitesinin Ahlâki Eleştirisine Bir Katkı*, çev. Tahir Uluç (İstanbul: Pınar Yayınları, 3. Basım, 2020), 226.

düşünce sisteminde fenomenler dünyasıyla sınırlanan araçsal akıl, moderniteyi inşa ederken aynı zamanda ahlaktan kopuşu tetiklemiş; neticede ahlak krizi içinde savrulan modern insan profili, ironik bir biçimde ideal örnek olarak tanımlanmaya başlanmıştır.⁹

Bu bağlamda Abdurrahman, Kant gibi ahlakın kaynağını salt rasyonel akılda bulan düşünce sistemlerini de sert bir biçimde eleştirir. Kantçı bakış, fenomenler dünyasında ahlaki değerlerin kaynağı olarak aklın kendisini konumlandırırken; Abdurrahman akli ahlaki bir kaynak olarak görmez.¹⁰ Ona göre ahlakın yegâne kaynağı yaratıcıdır ve ahlaki vasıflar insana, yaratıcı tarafından “fitrat” adı verilen manevi hafızaya kodlanmıştır. Misak’ına sadakat gösteren insan, Allah ile olan bağıni işte bu fitrat üzerinden kurar. Abdurrahman’ın teklif ettiği “Akleden Kalp” kavramı, bu bağı sağlamlaştıran ve fenomenler dünyasının dar sınırlarını aşan bir idrak biçimidir. Kalbin bir eylemi olarak tecelli eden akletme fiili, hadiseleri salt sebep-sonuç ilişkisi bağlamında değerlendirmedeği gibi, eşya ile olan bağıni da modernitenin dayattığı mekanik ilkeler üzerinden kurmaz. Modernite, insanın yaratıcı ve ahlak ile bağıni koparıırken aynı zamanda eşyaya bakışını da tamamen rasyonelleştirmiştir. “Soyutlanmış Akıl”, modern insan nezdinde eşyayı; üzerinde tahakküm kurabileceği ve bencilce menfaat sağlayabileceği bir hizmet objesine indirgemıştır.

Taha Abdurrahman, insan kimliğini inşa ederken onu “emaneti yüklenen ve söz veren bir varlık” olarak tanımlar. Misak hadisesini bu tanımın en büyük delili olarak kabul ederek, insanın dünya ve eşya ile kuracağı münasebetin de bu emanet bilinciyle şekillenmesi gerektiğini savunur. Bu emanet kavramı, insanın hem bireysel sorumluluk bilincinin hem de eşya ile olan ahlaki ilişkisinin temel taşıni oluşturur. Misak anında insana sorumlulukları nasıl birer emanet olarak verildiyse, eşya da aynı şekilde insana teslim edilmiş birer emanet konumundadır. Oysa modernizm, eşyayı insan için bir

⁹ Taha Abdurrahman, *Dini Amel ve Aklın Yenilenmesi*, çev. Mehmet Emin Güleçyüz (İstanbul: Pınar Yayınları, 2019), 6.

¹⁰ Immanuel Kant, “Aydınlanma Nedir? Sorusunun Cevabı”, *Aydınlanma Nedir?* (İstanbul: alBaraka Yayınları, 2023), 27-39.

emanet olmaktan çıkarıp, sınırsız bir imtilak (mülkiyet ve tahakküm) aracına dönüştürmüştür. Abdurrahman kendi emanet paradigmasını teklif ederken Batı modernizmini eleştirdiği kadar, Müslüman düşünürleri de benzer bir rasyonalite tuzağına düştükleri gerekçesiyle tenkit eder. Onun Müslüman düşünürlerle yönelttiği temel eleştiri, Batı icadı olan ve ahlaki değerlerden arındırılmış “soyutlanmış akıl” sistematüğını eleştirisiz bir biçimde taklit etmeleridir. Abdurrahman'a göre, Müslüman düşünce geleneğinde aklın fonksiyonu ve amellerle ilişkisi üzerine yaşanan derin tartışmaların temel sebebi, bu seküler akıl modelinin hiçbir süzgeçten geçirilmeden başlangıç noktası olarak kabul edilmesidir. Kur'an-ı Kerim'in kavramsal çerçevesine bakıldığında, akletme sürecinin durağan bir yeti değil, bizatihi fiili bir eylem olduğu açıkça görülür. Bu eylem, özü itibarıyla ahlaki değer odaklıdır ve kalp merkezli bir işleyiş sistematüğına sahiptir. Müslüman düşünürlerin aklın konumuna dair yürüttükleri tartışmalarda, Kur'an'ın vazettiği bu “ahlaki gayeyi merkeze alan ve kalbin faal olduğu” zeminden hareket etmeleri beklenirdi. Ancak tarihsel süreçte pek çok düşünür, Batı rasyonalizminin bir ürünü olan ve değerden bütünüyle soyutlanmış “araçsal akıl” sistematüğını bir ön kabul olarak benimsemiştir. Bu yöntemsel değişim, Müslüman entelektüel evreninde akıl-nakil çatışmasını doğal bir zorunlulukmuş gibi gündeme taşımış; neticede vahyin inşa ettiği bütüncül idrak biçimi, yerini rasyonel kalıplar ile nakli metinler arasındaki derin ihtilaflara bırakmıştır.¹¹

Taha Abdurrahman Hem Batı düşünce sistemini hem de bu düşünce sistemini taklit ederek İslami ilimleri yeniden şekillendirme çabasında olan modern Müslüman düşünürlerini, temelde bu soyutlanmış, rasyonellik zemininde hapsolmuş akıl üzerinden eleştiriye tabi tutar. Modern bir İslam düşünce sisteminin oluşturulması için kendi kök kavramlarımızdan beslenen kalbin de bir fiil olarak merkeze alındığı bir akletme biçimi oluşturmayı hedefler.

¹¹ Fatih İbiş, “Kelamın Metafizikle İmtihanı-İsim ve Konu Merkezli Bir Tahlil: Dinî İlimden (İslam Kelamı) Felsefi İlme (Kelam Metafiziği) Evrilen Kelam”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2019), 16.

3. Aklın Mertebeleri ve Bir Teklif Olarak Müeyyed Akıl

Taha Abdurrahman, tüm eleştiri ve inşa tekliflerini sunarken rastgele bir yaklaşımdan ziyade, mantık usulünün sarsılmaz ilkelere dayanan sıkı bir bütünlük çerçevesini esas alır. Onun düşünce dünyasında Batı modernitesinin yol açtığı ahlaki krizlere yönelik eleştiriler ile bu krizlere getirdiği çözüm teklifleri, her biri bir diğerini besleyen ve doğrulayan bütünsel bir örüntü gibidir. Abdurrahman'a göre modernizm, temelde insan-Allah ilişkisini kopararak bireyi kendi varoluşsal kökeninden ayırmış ve ona ezeli sözleşmesi olan "Misak" sürecini unutturmuştur. Bu büyük unutuş, insanı yalnızca manevi bir boşluğa itmekle kalmamış; aynı zamanda onu, kendisinde ahlaki değerlerin kodlarının nakşedildiği fitratına karşı bütünüyle körleştirmiştir. Misak sözleşmesiyle bağı kopan ve dolaşısıyla kendi fitratına yabancılaşan modern insan, rasyonel dünya kurgusu içerisinde maneviyattan arındırılmış araçsal aklın ürünlerine mahkûm hale gelmiştir.

Bu varlıksal kopuş, insanın varlık âlemiyle kurduğu ilişkiyi de kökten sarsarak kaçınılmaz bir ahlaki yıkımı beraberinde getirmiştir. Artık varlık, insan için gözetilmesi ve korunması gereken kutsal bir "emanet" olmaktan çıkmış; yalnızca insanın sınırsız tasarrufuna ve kullanımına sunulmuş bir nesnel bütününe indirgenmiştir.¹² Taha Abdurrahman, kendi içinde kapalı bir kısır döngü ve tutarlı bir yıkım örüntüsü barındıran bu krizden çıkışın, ancak mevcut süreci tersine çevirerek "bütünsel bir ahlakilik" oluşturmakla mümkün olduğunu savunur. Varlık ve insan arasındaki ilişkinin bozulmasının en zahir alameti olan bu ahlaki krizin aşılması için, öncelikle insan nazarında varlığın anlamı yeniden tanımlanmalı; ardından insanın bu varlıkla münasebet kurarken kullandığı, hikmetten kopuk bu akıl sistemi köklü bir değişim ve dönüşüme tabi tutulmalıdır.

Taha Abdurrahman, kimi eleştirmenlere göre paradigmasında akıl ile arasına mesafe koymakla itham edilmiştir. Kalp merkezli bir

¹² Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Zeynep Gürata, Ankara 2002, s.43-44.

akıl sistemini vurguluyor olması, aslında temelde onun akılı atıl hale getirme çabasını değil; rasyonel, soyutlanmış Batı aklına karşı İslami köklerden beslenen bir akletme sistemi kurmayı hedeflediğini göstermektedir. Bunu da akılları seviyeleri bakımından kademeli olarak tasnif ederek yapmaktadır.

Eşyanın hakikatini bulmada yetersiz kalan, sadece zahir boyutlarda sınırlı olan akılı "Mücerred Akıl" olarak ifade etmiştir. Mücerred Akıl sadece şahadet alemini görebilir; gayba ve melekuti aleme vakıf olamaz ve o alemin hikmetleri üzerinde hükümlere varamaz. Araçsal bir akıl niteliği taşıyan Mücerred Akıl, bütünü göremediği için külli gayeyi de bulamaz. Salt Batı akılcılığı tam olarak bu seviyededir ve Taha Abdurrahman'a göre akıl tasnifinde Mücerred Akıl en alt seviyededir. Öyle ki bu Mücerred Aklın hayvanlarda dahi bulunduğu söyler. Bir üst seviyede olan akıl ise Müsedded Akıl'dır. Müsedded Akıl, üç seviyeli akıl tasnifinin ikinci basamağında olan ve köprü niteliği taşıyan akıldır. Düzeltilmiş, doğrultulmuş akıl olan Müsedded Akıl'a vahiy rehberlik yapar. Müsedded Akıl; soyut akıl olan Mücerred Akıl'ın sınırlarını aşarak vahyin rehberliğinde doğru istikamete giren akıldır. İslam ilmi geleneğinde fakihlerin kullandığı akılı, bununla eş değer görür.

Taha Abdurrahman'ın felsefesinde en üst seviyede yer alan ve filozofun bizzat teklif ettiği temel model Müeyyed Akıl'dır. Bu model; ilahî teyit ile desteklenmiş, kutsal yardımlarla güçlendirilmiş ve manevi bir derinlik kazanmış olan akıl mertebesini temsil eder. Sadece araçsal bir nitelik taşıyan ve eşyanın yalnızca dış görünüşüne (zahirine) odaklanan Mücerret Aklın aksine Müeyyed Akıl, varlığın özüne ve hakikatine tam bir vukufiyetle nüfuz eder. Bu yüksek kavrayış seviyesi, salt teorik bir bilgi birikimiyle değil; aksine salih amellerin hayatın her alanında titizlikle ve süreklilikle uygulanması sonucunda ortaya çıkan pratik bir akletme biçimidir.¹³ Akletme eylemini doğrudan kalbî bir fiile bağlayan Taha Abdurrahman'a göre, Müeyyed Akıl'ın işlerlik kazanması yine kalbî eylemlerin niteliğine bağlıdır. Lakin buradaki kalbî eylem, gelişigüzel bir duyumsama

¹³ Taha Abdurrahman, *Amel Sorunsalı*, çev. Tahir Uluç (İstanbul: Pınar Yayınları, 2024), 75-76.

değil, bizzat salih amellerden beslenen ve insanın mutlak hakikate varmasında rehberlik eden dinamik bir süreçtir. Taha Abdurrahman, özü itibarıyla eylembilimsel bir düşündürdür. Onun düşünce evreninde, içerisinde eylem barındırmayan ve pratiğe dökülmeyen hiçbir olgu gerçek bir değer niteliği taşımaz. İnsan fitratındaki ezeli “Misak”ın, bireyi eylemsel kılan sorumluluklar yüklemesi gibi; Abdurrahman da bu sorumlulukları yüksek ahlaki gayelerle harmanlayan bir sistem önerir. Bu sistemin merkezinde ise kalp eksenli, eylem odaklı ve doğru ahlaki değerleri doğru hedeflerle gerçekleştirmeyi yegâne gaye edinen Müeyyed Akıl yer almaktadır.¹⁴

Sonuç

Bu çalışmada, çağdaş İslam düşüncesi filozofları arasında yer alan Taha Abdurrahman’ın paradigmasında “Misak” kavramının insan fiillerindeki belirleyici rolünü ortaya koymak amaçlanmıştır. Özellikle Arap-İsrail savaşlarının patlak verdiği dönemde Batı aklı ile İslam aklının mukayesesini sorgulama aşamasına geçen düşünür, eylemsel bir ahlak projesi inşa etmek istemiş ve bunu da ilk sözleşme olarak adlandırdığı Misak zemininde temellendirmek istemiştir. Batı aklına yenik düşen Müslüman aklının çıkmazlarını sorgulayarak kendi köklerine bağlı, eylemsel bir nitelik taşıyan akletme modeli teklif etmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen en temel tespit; Abdurrahman’ın, Batı modernitesinin seküler temelli “Toplum Sözleşmesi” teorilerine karşı, insanın varoluşsal başlangıç noktası olan “Bezmi-Elest”teki ilahî Misak’ı ikame ettiğiidir. Çünkü içinde yaşadığımız ahlak krizinin temelinde, insanın Misak’ını unutmaması vardır ve insan, soyutlanmış aklın sınırsızlığında ahlaki bir çöküşün içinde sürüklenmektedir. Taha Abdurrahman’ın, insanlığın yaşadığı ortak ahlak krizi sorununu yine insanlığın ortak evrensel sorunu olarak görmesi ve buna çözüm üretme çabası, onun paradigmasının incelemeye değer olduğunu göstermektedir. Bu çözüm için de Müslüman düşünürlerin her türlü taklitçilikten uzak, kendi köklerine

¹⁴ Abdurrahman, *Bilgi Ahlakın Ayrıldığında*, 50; Abdurrahman, *Seküler Ahlakın Sefaleti*, 27.

bağlı, hem kavramsal anlamda hem de teolojik evrende tamamen Batı etkisinden soyutlanmış bir ahlak modeli geliştirmesine örneklik teşkil etmektedir.

Kaynaklar

Abdurrahman, Taha. *Ahlak Ameliye: İslam Modernitesi ve Ahlaki Sorumluluk*. çev. R. Temiz. İstanbul: Pınar Yayınları, 2014.

Abdurrahman, Taha. *Ahlâk Sorunsalı Batı Modernitesinin Ahlâki Eleştirisine Bir Katkı*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: Pınar Yayınları, 3. Basım, 2020.

Abdurrahman, Taha. *Amel Sorunsalı*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: Pınar Yayınları, 3. Basım, 2024.

Abdurrahman, Taha. *Bilgi Ahlaktan Ayrıldığında*. çev. Muhammet Ateş. İstanbul: Pınar Yayınları, 2022.

Abdurrahman, Taha. *Dini Amel ve Aklın Yenilenmesi*. çev. Mehmet Emin Güleçyüz. İstanbul: Pınar Yayınları, 2019.

Abdurrahman, Taha. *Emanet Bilinci: İnsanın Varoluşsal Sözleşmesi ve Ahlak*. çev. F. Altun. İstanbul: Pınar Yayınları, 2020.

Abdurrahman, Taha. *Seküler Ahlakın Sefaleti; İlahi Emanet Paradigmasının Seküler Ahlak Eleştirisi*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2023.

Ateş, Muhammed. *Taha Abdurrahman'da Modernite Düşüncesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, 2017.

Gündüzöz, Soner. "Batı Kaynaklı Teorilerin Referans Değeri Bağlamında Faslı Filozof Taha Abdurrahman'ın Emanet Paradigması Üzerine Bir Değerlendirme". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (2021), 139-155.

Hallaq, Wael B. *Modernitenin Reformu: Abdurrahman Taha'nın Felsefesinde Ahlâk ve Yeni İnsan*. çev. Tahir Uluç. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.

İbiş, Fatih. "Kelamın Metafizikle İmtihanı-İsim ve Konu Merkezli Bir Tahlil: Dinî İlimden (İslam Kelamı) Felsefî İlme (Kelam Metafiziği) Evrilen Kelam". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2019), 75-91.

Kant, Immanuel. "Aydınlanma Nedir? Sorusunun Cevabı". *Aydınlanma Nedir? İstanbul: alBaraka Yayınları, 2023, 27-39.*

Kavurmacioğlu, Selma. "Modern Ahlâk Krizi Ve Din-Ahlâk İlişkisi: Taha Abdurrahman'ın Ahlak Sorunsalı Üzerine Bir İnceleme". *Kastamonu*

Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 10/1 (2026), 119-128.

Kur'an Yolu. Erişim 17 Mayıs 2026. diyanet.gov.tr

Özturan, Hümeyra. "Wael B. Hallaq. Modernitenin Reformu: Abdurrahman Taha'nın Felsefesinde Ahlak ve Yeni İnsan (trc. Tahir Uluç)". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 59 (2020), 159-164.